

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Be-reshit

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1836 oder 1837]

חל בשיו

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8807

וישב לח

חרגום אשכנזי רצ

לח (א) אום דיעזעלבע צייט, גינג יהודה פאן זיינען ברידערן הינאב, אונד שלוב זיינע צעלטען בייא איינעם מאן אויסעדולב, דער חירח היעב. (ב) יהודה זאה דאזעלכסט

לח (א) ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו ויש עדה איש עדלמי ושמו חירח: (ב) וירא

שם

דיא

תרגום אונקלוס

לח (א) ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו ויש עדה איש עדלמי ושמו חירח: (ב) וירא

לח (א) ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו ויש עדה איש עדלמי ושמו חירח: (ב) וירא

נח

באר

(אחרגום רב קטוליא), בעבור היות בית הסהר בנימו ומזינו טניחה להריגת האנשים, הכניו לנניו מטבח (ישעי' י"ד כ"א), עבדת לח חמלת (זינה ב' כ"א), וראיה לכך הכתוב בדניאל לאריוך רב טבחיו די מלכא די ופק לקטלה לחכימי בבל (דניאל ב' י"ד), (הרמב"ן), וכת' יב' עוהירושלמי, רב סבוקלטריא, והוא בלשון רומי הממונה על הריגת בני אדם, והר"ק בששים שרש טבח הביא כלם חמת ענין אחד שהיו הזניחה קלתם זניחת הנהמות וקלתם זניחת בני אדם, אבל רבי יונה חלק בהם לענין כישול, וכן עזר רוב המפרשים ודמו אותם ללשון הערב שאומר למנשל הכשר טב"ך, והסי"ת בעברי כ"ף בערבי, והמתרגם האשכנזי שחרגום (פירטטען דער זייבוואן כע) כי מלפנים היה מנהג מלכי ארנות ישמעאל וערב וברבריהה שהאנשים הזומרים ראש המלך היו ג"כ ממונים על הריגת בני אדם מזויני מיתה, ועם שכבר בטל המנהג הזה בארץ ישמעאל, עדיין הוא נוכח (בברבריהה) אלל קשרי (מארוקא):

לח (א) ויהי בעת ההוא, בסדר עולם (פרק ב') אמרו כי בעת ההוא במשמעו אחר מכירת יוסף, ובעבור שזין מן העת שנמכר עד בוא יעקב עם שבעים נפשות ביתו (שניניהם חלרון וחמול בני פרץ בן יהודה מתמר בלתי) רק כ"ב שנים, לכן אמרו גם החשבון הזה, שנה אחת לעיבורו של ער, הגדיל ער שבע שנים ושש אשה, הרי שמה, שנה אחת לער, שנה אחת לאונן שינס, שנה אחת לשני אלמנה בית חניך, שנה אחת לזיוני הימים וחמת צה שוע, שנה אחת לעבורו של פרץ, הגדיל פרץ ז' שנים ושש אשה, הרי י"ח (הנאון מו"ה יעב"ן עמדן ז"ל מגיה גם בסירוש, הרי כ', ונכון הוא לפי החשבון), שנה אחת לחלרון, שנה אחת לחמול, וחלרון וחמול ירדו עמו למרים עב"ל, והראש"ע ימחן מלקבל החשבון הזה כי רע בעיניו הלחץ הזה לומר שנשא ער ואונן ופרץ בהיותם בני ז' ופרץ הוליד ננים תיכף אחר שנה לנשאיו, כי אמר שאינו ראוי להוליד עד שיהיה בן י"ב שנה, ולכן יפרש בית ההוא, קודם המכרה, וכמרה משם וסעו הגדגדה וגו', בעת ההוא הגדיל ה' חתאטע הלוי וגו' (דברים י"ז ו'), ושבע הלוי נבחר בשנה השנית, וגם עו"ל ג"ד בשנת הארבעים, ולמה הזניח הכתוב זאת הפרש במקום הזה, והיה ראוי להיות אחר והמדנים מכרו אותו פרשת ויוסף כורד מזרומה, להפריש בין מעשה יוסף בדבר אשתו (שכנש יכרן בדבתיב וימחן) למעשה אחיו (שבלך אחר יכרו נתמר כדבתיב הנה נא חבוא חל"ה), אלה דבריו, אבל גם' הישר סופר ג"כ ששנת מכירת יוסף לקח יהודה את אשתו, וגם כל השנים לקחו נשים אחר מכירתו: וירד יהודה, באמרו וירד וירא כי מדינת לעדלם הוא גירד, והקדש ירוע, והראש"ע כתב כי הכא מלך לפון של עולם לרומו הוא ירד ור"ל גרף בניוד בני עיקר הישוב הוא מקו הזה לפי העולם: ויש, מאת חזון, (יש"י), וכת' אלקלום ויב"ע, וסעף, כי רע אהלה (לעיל י"ב ח' ו"ה כ"א) מתרגמים ופרכיה למאניה. אבל במכלל ויב"ע

שם יהודה בת איש כנעני ושמו
שוע ויקחה ויבא אליה: (ג) ויהרר
ותלך בן ויקרא את שמו ער:
וההר

דיא מאכטער איינעם קיפּ.
מאננס דער שוע היעס, היירא.
טעמע זיא, אינד וואהנטע
איהר בייא. (ג) זיא וואהר
שוואנגער, געבאָהר איינען
ואהן, דען נאָנטע ער עה.

ר ש י

תרגום אונקלוס

בת גבר תנרא ושמה שוע ונסבה ועאל
לוחה: (ג) ועריצא וילידת בר וקרא ית

נשתחף עמו: (ב) כנעני. תנרא:
והיה

ב א ו ר

מפרש ויעד איש עדלמי, וטה אהלו עם לאנו עד שהלך לעדלס ונתחנר עם זה האיש: (ב) כח
איש כנעני, אמר אונקלוס תנרא כלומר איש סוחר שגא לגור בארץ בסחורתו, ודעתו לומר
כי בני יעקב ישתמרו מלישא כנעניות כאשר ליה אביהם ילחק גם אברהם, וכן הזכירו
בגמרא במס' פסחים (דף נ"ע"א) והיו נשיהם מזכריות עמוניות מואביות ומיזחסי בני ישמעאל
ובני קטורה ולכך יחד הכתוב על שאל בן שמעון ושאל בן הכנעניות (לקמן מ"ו י' ושמות ו'
ט"ו), כי הוא לבדו בהם וגם שם דרשו שהיא דינה שנבעלה לכנעני, ורבותינו נחלקו בדבר
אמרו ר' יהודה אומר תאומות נולדו עם השנטיס ונשאו ר' נחמיה אומר כנעניות היו,
ויחנן שלא הקפיד ר' נחמיה בייחוסן שלא נחביון אלא לומר שנשאו מנשי ארץ כנען, אבל היו
מן הכרים והתושבים הבאים מכל הארצות או עמוניות ומואביות ומיתר העמים כי לא נחביון
רק לחלוק על רבי יהודה שלא נשאו תאומיהם שאחותו מן האם אסורה לבני נח, (הרמב"ן).
וגם הרשב"ם מפרש כנעני תנר ואמר כי מבנות כנען היו נהרים, וכו' פי' רש"י, וכן ת"א
ויב"ע. והראב"ע אמר יש אומרים סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע י"ב ח'), ועם
תוספת יו"ד ולא יהיה כנעני עוד (זכריה י"ד ב"א), ועל פיהם תרגם בן המתרגם האשכנזי,
ובעבור שהיו יושבי ארץ כנען בעת ההיא ידועים ומפורסמים בסחורה, והיו סוחרים את כל
הארצות אל איים רבים בספינותיהם, הושאל שם כנעני על כל תנר: ובפ' ויחי יעקב (לקמן
נ' י"ג) בת' רש"י ז"ל וישאו אחו בניו, ולא בני בניו שכך לום אל יטענו במטחי אחד מבניהם
לפי שהם מבנות כנען, ויהיה זה לפי ששאל בן שמעון הנקרא בן הכנענית ושלה בן יהודה
היו מבנות כנען, ולכן יוליא את כלם, ולפ"ו שוע כנעני ממש היה, וכן משמע בס' הישר
המודיע שמות כל נשי בני יעקב ויחוסן בפרט, אשר לא נזכרו במקרא ולא במדרשים, וכפי
הנראה משם היו כל האחים נהרים בלוואת אביהם שלא לשאת אשה מבנות כנען, סוף מראובן
ויהודה, ושמעון לא נשא את הכנענית לאשה, כי אם להיות שפחה לדינה אשתו, והוליד
ממנה את שאל לבד, ויתר בניו הוליד מדינה, ויחנן שלא עבר בזה על לוואת אביו, שלא
היתה הקפידה רק על האשה, לא על הפילגש, ולכן לקח אברהם את קטורה, שהיתה
מבנות כנען: והכתוב לא זכר דבר מנשי בני יעקב, ובאשר רק אשה יהודה וכלתו ונראה לי
שהכוונה בזה על יחוס השלשלת הקדושה, שממנה ילדה מלכות בית דוד ומשיח לדקנו שיבוא
צ"ב, ולפי שבימי משה (שלא היה רק דור רביעי מלוי, והיה בן בנו של קהת שהיה מבני
מזרחים, וכן נחשון בן עמינדב נשיא יהודה במדבר היה רביעי לחברון שהיה מבני מזרחים)
היה הדבר מפורסם שנשא יהודה כנענית, והוליד ממנה בניס, ולא היה מפורסם שגא אל
חמר שאינה כנענית, כי לא שבב אותה עוד רק בפעם ההיא נפתח עינים על הדרך,
כמו שאמר הכתוב ולא יסף עוד לדעתה (לא הוסיף, כדעת רוב המפרשים הפשטנים), לכן בא
הכתוב לספר בארובה שאשתו הראשונה היתה נאמת בת איש כנעני במפורסם אז, והוליד ממנה
ג' בניס, וב' מהם מתו בלי זרע ונשא רג', ולא מהם הוא הזרע הצורך, וספר שהיתה זקוקה
ליבס, ונחלגלג הדבר שגא יהודה אליה, ואף שמענה לזונה, הנה נאמת היתה מוטלת עליו
או על בנו מכוות יבוס (כי אז היתה המנה לאחד מקרובי משפחת בעלה כמו שהאריך בזה
הרמב"ן), וכן אמר יהודה לדקה ממני כי על בן לא נתתיה לשלה בני, ר"ל וחל עלי חוב
היבוס, והולידה ב' בניס לדיקים ע"י מכוות היבוס, ואף יהודה לא יסף עוד לדעתה, ומן
היבוס הזה ילדה המשפחה הקדושה מלכות בית דוד שתחננון במהרה בימינו: (ג) ויקרא אח

(ז) וְתָהָר עוֹד וְתִלְד בֶּן וְתִקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ אוֹנָן: (ה) וְתִסַּף עוֹד
וְתִלְד בֶּן וְתִקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁלֵה
וְהָיָה בְּכֹזֵב בְּלִדְתָהּ אֹתוֹ: (ו) וַיִּקַּח
יְהוּדָה אִשָּׁה לְעַר בְּכוֹרוֹ וּשְׁמֶיהָ
תָמָר: (ז) וַיְהִי עַר בְּכוֹר יְהוּדָה

(ד) זיא ווארד אַבערמאהלם
שוואַנגער, אונד געבאָהר איי.
נען זאָהן, דען נאַנטע זיא
אונגן. (ס) זיא געבאָהר וויעדע=
רום איינען זאָהן, אונד נאַנטי.
טע איהן שלה, ער וואַר צו
כויב אלס זיא איהן געבאָהר.
(י) יהודה נאָהם פֿיר זיינען על.
טעסטען זאָהן ער איינע פֿרויא,
דיא דיעם תמר: (ז) אַבער ער
יהודה'ס עלטעכטער זאָהן

רע

תרגום אונקלוס

ר ש י

שְׁמִיָּה עַר: (ד) וְעַד־יָאֵת עוֹד וַיִּלְיֶדָת בֶּר וַקְרַח
יַת שְׁמִיָּה אוֹנָן: (ה) וְאוֹסִיפֹת עוֹד וַיִּלְיֶדָת
בֶּר וַקְרַח יַת שְׁמִיָּה שְׁלֵה וְהָיָה בְּכֹזֵב כַּד
יִלְיֶדָת יְתִיָּה: (ו) וְנָסִיב יְהוּדָה אֶתְתָּא לְעַר בּוֹכְרִיָּה וּשְׁמֶיהָ תָמָר: (ז) וְהָיָה עַר בּוֹכְרָא

(ה) וסי' ככויב. שם המקו' ואומר אני על שם
שפסקה מלד' נקרא כויב ל' היו' תהי' לי כמו
אכזב (ירמיה ט"ו) אשר לא יכזבו מימיו (ישעי'
נ"ח). ואס לא כן מה נח להודיענו ובכ"ר

ב א ו ר

שמו ער, יהודה קרא את שמו ער מלשון עוררה את גבורתך (תהלים פ' ג'), ואשתו קראת
שם השני אוֹנָן ולא ספר הכתוב למה ויתכן שמקש בלדתה כי דרך נשים לקרא שם בניהם על
זה כּאִם יעבֹץ שקראה שמו יעבֹץ לומר כי ילדתו בעלֵב (ד"ה ח' ד' ט'), וגם כן עשתה אִם אוֹנָן והוא
מל' ויהי העם כמתאננים (במדבר י"א א'), מה יתאוֹנן אדם חי (איכה ג' ל"ט), כמו כן אוֹנָן דרמל
(לעיל ל"ה י"ח), ויהודה לא הקפיד לשנות שמו כיעקב אביו. (הרמב"ן): (ה) ותקרא את שמו
שלֵה והיה בכויב בלדתה אחר, כ' רש"י על שפסקה מלדת נקרא כויב ל' היו' תהי' לי כמו
אכזב (ירמיה ט"ו י"ח), אשר לא יכזבו מימיו (ישעי' נ"ח י"ח), שחל"כמה נח ללמדנו, ודעת
הראש"ע שספר הכתוב אנה נולדו ואמר בלדתה אחר נאלו אמר בלדתה אחרם כי במקום אחד נולדו
כלם, ור"ע ספורנו כ' שקראתו שלֵה ל' אל חשלה שהוא שם בלתי נאות מפני שהיה זה אז בכויב
ותחלתה נכונה מראות פני אשה בעת לדתה והוא אִם היה שם לא היה מסכים בקריאת שם בלתי
נאות עכ"ל: (ו) תמר, ל' צ"ר אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר אמר משום ר' מאיר תמר
בחו של שם היתה וכתוב וכת אִישׁ כהן וגו' לפיכך הוליוה ותשרף עכ"ל, וכן תרגם פה יב"ע, וגדלה
הפליאה כי שם מת בהיות יעקב בן חמשים שנה (והתימה על רש"י שנתב בסוטה (דף י' ע"א),
ששנת שנים ליעקב כלו שנותיו של שם, כי המעיין בחשבון הכתובים יראה ששנת ל' ליעקב
מת שם), ואף אִם נניח שנשא שם אשה אחרת קודם מותו וילדה לו את תמר בשנת מותו,
עכ"ל היתה אז קרובה לבת שנעיס, ואיך השיאה יהודה לבנו שהיה בן ט' או י' שנים, אבל
נח' הישר כתוב תמר נח עילס בן שם, ולפ"ז יתכן שעילס חי שש מאות שנה בלביו (והי' אז
חי עדיין לפי החשבון כשיעוין בכתוב), או קרוב להם וילדה בזקנותו, והיתה אז עדיין רכה

ה מ ע מ ר

לח (ה) והיה בכויב, כתב הרד"א לפי שהיה המנהג (יראה לי שזה היה רק בכנות כונען אשר
מהן לקח יהודה אשה כי חלל יעקב באמת לא הי' הדבר כן) שלכן הראשון היה האב קורא
שמו, ולכן השני קראתו האם, ולכן השלישי אב האב, וכן היה חוזר חלילה, ולכן אמר בן
הראשון ויקרא כי יהודה קרא שמו, ובבן השני נאמר ותקרא האם קראתהו, ולכן בן השלישי
היה מן הראוי כי יהודה יקרא אותו בשם, לזה אמר והיה בכויב בלדתה ולא היק שם כאשר
ילדה אותו, ולכן ותקרא שמו, כי האם נתנה שמו.

רע בעיני יהוה וימתהו יהוה: (ח) ויאמר יהודה לאונן בא אל-אשת אחיק ויבם אתה והקם

וואר איך דען אויגען דעם עוויגן גען מיסעלליג, אונד דערע עוויגע ליעם איהן שטערמען. (ז) דא שפראך יהודה צו אונן וואהנע דער פרויא דיינעם ברודערס ביא, אונד נים זיא צור ברודעהעהע, דאמיט דוא

תרגום אונקלוס

דיהודה ביש קדם יי ואמיתיה יי: (ח) ואמר יהודה לאונן עול לות אחיק ויבם יחה: (ח) והקם זרע. הן יקרא על שם המת: זרע

רציתי יתקרא שמו שלם ויאמר פסקת: (ז) רע בעיני ה' כרעתו של אונן משחית זרעו שנאמר באונן ומת גם אותו כמיתתו של ער מיתתו של אונן ולמה היה ער משחית זרעו כדי שלא תתעבר ויבמם יפיה: (ח) והקם זרע. הן יקרא על שם המת: זרע

באור

בשנים: (ז) רע בעיני ה' וכרעתו של אונן משחית זרעו שנאמר באונן ומת גם אותו כמיתתו של ער מיתתו של אונן ולמה היה ער משחית זרעו כדי שלא תתעבר ויבמם יפיה, (ח) והקם זרע. הן יקרא על שם המת: זרע והוא מנמק דינמות (דף ל"ד ע"ב) וכן סיפר במ' הישר, ולשון הרמב"ן לא הזכיר הכתוב שצו באשה עשה באחיו אבל אמר כי צוט או מת להודיע שלא היו זהבצונג יהודה על מכירת יוסף כי ההלכה עמדה על המכירה ולא היו צבית האבית שנו' וזלמי זה שהי' רע בעיני השם כי זרע לדיקים ינורך ועל כן ה' יעקב מתאבל על בנו ימים רבים וימאן להסתנס שהי' הדבר בעיניו עגב גדול לו מלבד שהנתו אותו עכ"ל: (ח) ויבם אחה, הרצ"ע כתב טעמו אחר שאהה יבמה היאה היבום והיו בא אל אשת אחיק עב"ל, כיצו כי יבם הוא שם עלם פרטי לאתו בעל האשה, והוא הנקרא בלשון משנה גיטה, ולכן יקשה לדעתו לשון ויבם, כי כבר הוא יבם לה גם בהיות אחיו בחיים, לכ"א כי פירושו היאה לה אשתה יבם לה מאן שהי' אחיק חי, וזה בעצת החיוב המוטל עליך להקים זרע לאחיק והיינו שמשאנה, והנה לפי דעתו נגזר פעל ויבם מן השם ויבם, והנה אף שנראה שגם הר"ק נצדשים הסנים עמו בזה, מ"מ לא כן דעתו, אבל אומר אני כי אחי בעל האשה לא נמלא לו שם פרטי בלשון מקרא וכן לא נמלא שם פרטי לאשת אחיו, רק אחי בעלה נקרא אחי אשה, ואשת אחי האים נקראת אשת אחיו, ולכן כפרשת העריות נאמר ערות אשת אחיק לא תגלה (ויקרא י"ח י"ו), ולא נאמר ערות יבמתך לא תגלה, רק מו' בלשון המשנה קראו לו שם חדש, גיטה, ולה גיטתו, כי לשון מקרא לזרד ולשון חכמים למוד, אבל שם ויבם הוא שם אחר ונגזר מן הפעל ויבם. והפעל הזה לא הונק רק על לקיחת אשת אחיו שמה בלא בניס, לאשה, ואז יש לו אחר יבם ולה ויבמה (שם שלא נמלא הכפרד משם זה לנקנס במקר', כי נמלא במקרא ג"ס יבמהו, וב"ס יבמתך, כולם כתי' ודגוש, ואם היו הכפרד ויבמה היתה התי' רפוייה נכנעוים כמו מן צדקה, צדקהו ומן צדקה, צדקהו), ולא הונק להם התאר הזה רק במקום שיש יבום והיינו בשמת אחיו בלא בניס, והבטל השם ויבמה גם אל נאזי שמי אפי' שמתו בלא בניס, שנקראו כן ע"ש בעליהן אבל ח' מהם היו ראו' לגיט אשת אפי' לפי שמת אחיו בלא בניס, ולכן נאמר הנה שנה יבמתך וגו' שובו אחרי יבמתך (מות א' ט"ו), ובתאר הזה יש לו גם קוד' היבום אחר שמת אחיו בלא בניס, בצענוצ (פ'בוס) שזל עליו: והקם זרע לאחיק, הכן יקרא ע"ס המת, ל' רש"י, ואין זה ויבמה כי בשנת המורה נחמר ג"כ יקום ע"ש אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל (דברים כ"ה ח'), ואין היבם מכוון לקרא לבנו כשם אחיו המת ואמר בצענוצ וגם את רות המואבית אשת מחלין קמיו לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יבנת שם המת מעם אחיו ומשגיר מקומו (רות ד' י'), ותקראנה אותו עובד לא משלון, ועוד שאמר וידע און כי לא לו יבם הזרע ומה הרעה אשה תבוא עליו עד כי תהיה זרעו מכניה אם יקרא שם

זרע לאחיה: (ט) וידע אונן כי
לא לו יהיה הזרע והיה אב-בא
אל-אשת אחיו ושחת ארצה
לביתו נתן-זרע לאחיו: (י) וירע
בעיני יהוה אשר עשה וימת גם-
אתו: (יא) ויאמר יהודה לתמר
כלתו שבי אלמנה בית-אביך

דיינעם ברודער נאָקאָמטען
פֿערשאַפֿטסט. (ט) נון וואָס
סטע אינאָן דאָס דיאָ נאָקאָמט
מען ניקט איהם געהערען וויר
דען ווען ער אַלואַ זיינער
ברודערס פֿרויאַ בייאָואָהנ
טע, פֿערדערבטע ער עס צור
ערדע, אים זיינעם ברודער
קיינע נאָקאָמטען צו געבען.
(י) וואָס ער טראַט וואָר אין
דען אינגען דעם עוונגען מיט
פֿעלליג; דאָרום ליעס ער אויך
איהן שטערבען. (יא) יהודה

עד

שפראך צו זיינער שוויגערטאָכטער חמר: כלויבע אלס וויטווע אין דיינעם פֿאָטערס

תרגום אונקלוס

ר ש י

יתה ואקים זרעא לאחיה: (ט) וידע אונן
ארי לא על שמה מתקרי זרעא והיה כד
עליל לות אתח אחוהי ומחבל אורחיה על ארעא בדיל דלא לקיימא זרעא לאחיהי
(י) ובאיש קדם יידי עבד ואמית אףיתיה: (יא) ויאמר יהודה לתמר כלתיה תיבי

ב א ו ר

בנו כשם אחיו המת ורוב בני האדם מתאווים לעשות כן ולא אמר הכתוב ויאמר אונן אבל
אמר וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע כי ידיעה צורה היתה לו בזה שלא יהי לו הזרע,
אבל הענין סוד גדול מסודות התורה בחולדת האדם ונכר הוא לגיני רואים אשר נתן להם
השם עינים לראות ואזנים לשמוע והיו החכמים הקדמונים קודם הזורה יודעים בייש תועלת
גדולה בנבוס האזן והוא הראוי להיות קודם צו ואחריו הקרוב במשפחה כי כל שארו הקרוב
אליו ממשפחתו אשר הוא יורש נחלה יגיע ממנו תועלת והיו נוהגים לישא אשת המת האז
או האב או הקרוב מן המשפחה ולא היינו יודעים אם ה' המנהג קדמון לפני יהודה, ובג"ר
אמרו כי יהודה התחיל במלות יבוס חמלה כי כאשר קבל הסוד מאבותיו נדרו להקים אותו
וכאשר באתה התורה ואברהם אשת קלת הקרובים רבה הק"בה להמיר איסור אשת האב מפני
היבוס ולא רבה שידחה מפניה איסור אשת אחי האב והבן וזולתם כי זאת הרגל הדבר ומנוגלת
קרובה ולא בהם כמו שהזכרתי והנה נחשב לאבזריות גדולה באת כאשר לא יחמון ליבוס וקוראם
חותו בית חלון הנועל כי עתה חלן מהם וראוי הוא שתעשה המלכה הזאת בחליכת הנועל וז"ל
ישראל הקדמונים מדעתם הענין היכבד הזה הנהיגו לפנים בישראל לעשות המעשה הזה בכל
יורשי הנחלה באותם שלא יהי בהם איסור השאר וקראו אותו גאולה וזהו ענין בעו וטעם
נעמי והשכנות והמשכיל יבין. (הרמב"ן): (ט) כי לא לו יהיה הזרע, ת"א ארי לא על שמה
מתקרי זרעא, וכ"ת יב"ע והמתרגם האשכנזי: אב בא, כאשר בא: ושחת, זרעו אר"ה
כמו שתרגם אנקלוס ומחבל אורחיה על ארעא, וכ"ת יב"ע ויאמר חז"ל בג"ר שהי' דש מצפנים
וזורה מ.ח.ן: בהן זרע, חטף קמץ, שכל חיבת מלאפוס (ר"ל חולס) שטעמה באות אחת זה
וחיבה הסמכה לה טעמה באות ראשונה הוי הא דמקף והמלאפוס נאמך לחטף קא, וכן
אך אכוס וגדל חסד (זהלים קמ"ה ח'), ואם שלא אלה לא יעשה לה (שמות כ"א י"א), אבל
את שלש העינים (במדבר ל"ה י"ד), מלאפוס הוא (הרמב"ם). ומלת נתן היא מקור הבא
ע"ד השלמים, ומנהג הארש הזה שלא יבא בו המקור בשלמות רק בבואו מחובר אל הפעל
כמו נתן נתן לו (דברים ט"ו י'), אבל בבואו לבד דרכו לבא בחסרון שמי הקלות כמו לא
חטף נתן כמו לך (ישעיה ד' י"ב): (יא) שבי, לשון המתנה ועכנה כמו ימים רבים משני

עד יגדל שלה רבי כי אמר פן
 ימות גם הוא כאחיו ותלך תמר
 ותשב בית אביה: (יג) וירבו
 הימים והמת בת שוע אשת
 יהודה וינחם יהודה ויעל על
 גזי צאנו הוא וחירה רעהו
 העדלמי תמנתה: (יג) ויגד

ד"ז, ב"ז טיין זאחן שלה ער.
 וואסען זיין וורד; דען ער
 דאכטע זיך, ער קענטע אויך
 שטערבען וויא זיינע ברודער.
 חמר גינג אונד בליעב אין איה.
 דעם פאטערס הויז. (יג) עס
 פערפלאסען פיעלע טאגע, דא
 שטארב דיא טאכטער דעם
 שוע, יהודה'ס ווייב אלס יהודה
 געטרעסטעט ווארד, גינג ער
 היניף צו דען שעערערן
 זיינעם קליינען פיהעם, ער

אונד זיין פריינד חירה נאך תמנה. (יג) דיעועם ווארד דער חמר אנגעזאגט, מאן

תרגום אונקלוס

ר ש"י

ארמלא בית אביה עד דירבי שלה ברי
 ארי אמר דילמא ימות אף הוא פאחורי
 ואולת תמר ויחיבת בית אבוקא: (יג) וסגיא
 יומיא ומיתח בת שוע אשת יהודה ואינחם
 יהודה וסליק על גזי עגיה הוא וחירה רעהו
 העדלמא תמנת: (יג) ואיתהא

מנחין: (יא) כי אמר וגו'. כלומר דוחה
 היה אותה בקש שלא היה בדעתו להשיאה
 לו: כי אמר סן ימות. מוחזקת היא זו
 שימותו אנשיה: (יב) ויעל על גזי צאנו.
 ויעל תמנתה לעמוד על גזיו צאנו:
 עולה

לחמר

ב א ו ר

לי (הושע ג' ג'), כלומר המתיני נאלמוות: ביח אביך, בא נחסרון בי"ת השמיש, ועניו
 בבית חניך כמו הנמלא בית ה' (מלכים ב' י"ח ט"ו), ולשון הרמב"ן וטעם שני אלמנה בית
 חניך שתנהגי אלמוותיך שם עד יגדל שלה רמו לה החאנלי ולנשי בגדי אבל ואל חסובי שמן
 באשה חגורת שק על בעל נעוריה עד שיגדל שלה וייבם אותך כי כן המנהג במתינמת כי
 היוצאת וחפלי להנשא לאיש זר לונשת בגדי אבל ימים מעט נפי המנהג ומתנחמת ולונשת
 שנים, וחבס בלעיף ותתעלף עד שתנשא לאיש. (הרמב"ן): כי אמר וגו', כלומר היה
 דוחה אותה בקש שלא הי' בדעתו להשיאה לו כי אמר סן ימות גם הוא כאחיו כי מוחזקת היא
 זו שימותו אנשיה, לשון רש"י. ולדעת הרמב"ן ז"ל ידע יהודה שאין על תמר אשם כלל, כי
 רחוק הוא בעיניו שלא שמע יהודה כי בניו חטאו לה' וישלחם ביד פשעם, וכתב שהנכון שהי'
 שלה ראוי ליבם, אבל לא רפה אביו שיבם אותה ועודנו נער סן יחטא בה באחיו אשר מתו
 בנעוריהם כי נערים היו אין לאחד מהם שחיס עשרה שנה ובאשר יגדל וישמע למוסר אביו,
 אז יתונה לו לאשה ובאשר המתינה ימים רבים וראתה כי גדל שלה בעיניה והוא עודנו נער
 לאביו כי אין לו עשר שנים והי' ממתין לו עוד, אז מהרה חמר ברוב תאוה להוליד מזרע
 הקדש ועשתה המעשה הזה עכ"ל, וכן פי' ר"ע ספורנו: על גזי, פי' אל גזי, כמו ותחפלה
 על ה' (שמואל א' א' י'), וילך חלקנה הרמחה על ביתו (שם ב' י"א), ודומיהם רבים, כן
 פי' הראש"ע, ולפ"ד הי' באורו בחסרון מלה, ועניו ויעל לעמוד על גזי צאנו, ודרך הכתוב
 לומר כן על האדון המשגיח על פועליו או על הממונה עליהם, כמו ויאמר בען לנערו הנכב
 על הקולרים (רות ב' ה'), וכן פירש"י ז"ל ויעל תמנתה לעמוד על גזי צאנו עכ"ל: ולשון
 הרמב"ן ויעל על גזי צאנו, הי' עולה שם תמיד להתנחם שישים לבו בלאן וישבת רישו, והוגד
 לחמר כי הוא עולה שם בכל יום תמיד וארצה לו באחד הימים, או שהיה יהודה גדול בארץ

והי

לְחַמֵּר לְאמֹר הֲיֵהָה חֶמְיֶךָ עֲלֵיהָ
הַתְּמַנְתָּהּ לָגֹז צֹאגֹז: (יד) וְהִסֵּר
בְּגִדֵי אֱלִמְנוּתָהּ מֵעֲלֵיהָ וְהִכֵּם
בְּצַעֲרָהּ וְהִתְעַלְּףָ וְהִשָּׁב בְּפֶתַח
עֵינָיו אֲשֶׁר עַל־דַּרְךְ הַתְּמַנְתָּהּ
כִּי רָאָתָה כִּי־גָדַל שָׁלָה וְהָיָא

שפראך: דיין שוויגענערפֿאַ
טער רייזעט הינויף נאך חמנה,
וויין קליינעם פֿיעה צו שעערען.
(יד) דאָ לענטע זיא איהרע
וויטווענקליידער אַב, בעדעק,
טע זיך מיט איינעם שלייער,
פֿערהיללטע זיך אונד זעטצֿע
טע זיך אַן דער עפֿעענטליכען
העערשטראַססע, וועלכֿע אויף
דעם וועגע נאך חמנה איזט;
דען זיא זאָה דאָס שלה ער.
וואַכסען וואַר, אונד זיא איהם

לא

תרגום אונקלוס

לְחַמֵּר לְמִיזָר הָיָא חֶמְיֶךָ סְלִיק לְחַמְנָת
לְמִיגֹז עֵינֵיהָ: (יד) וְאַעֲדִיאָת לְבוּשֵׁי אֲרְמְלוּתָהּ
מִנָּה וְאַיִתְּבְּסִיאָת בְּעִפְּאָ וְאַיִתְּקַנַּת וְיַחֲיִבַת
בְּפִרְשׁוֹת עֵינָיו דִּי עַל אֹרַח הַתְּמַנְתָּ אַרְי
חֹחַ אַרְי רְבָא שָׁלָה וְהָיָא לָא אִיחֵיבַת

ר ש י

(יג) עולה תמנתה. ובשמון הוא אומר
וירד שמון תמנתה (שופטים י"ד) בשפוע
ההר היתה יושנת עולין לה מכאן ויורדין
לה מכאן: (יד) ותחעלק. כסתה פניה
שלא יכיר בה: ותשז כסתה עיני. כפתיחת
עינים כפרשת דרכים שעל דרך תמנתה
ורבותינו דרשו כסתהו של אברהם אבינו
שכל עינים מלכות לראותו: כי ראה כי
גדל

ליה

ב א ו ר

והיו מתקבלים לו שם לעשות משחה צעת הגיוה כמשתה המלך והיו העניים הולכים שם והוגד
להם טרם עלותו עכ"ל: (יג) עלה חמנחה, ובשמון הוא אומר וירד שמון תמנתה (שופטים
י"ד א'), ויש מרז"ל שאמרו שני ערים היו שמון תמנה, ויש מהם שאמרו חמנחה תמנת היא דלתי
מהאי גיסא עלייה דלתי מהאי גיסא ירידה, לפי שהיתה יושנת בשפוע ההר עולין לה מכאן
ויורדין לה מכאן, וכן פירש"י פה: (יד) וחכם, פעל יולא וטעמו וחכם ראשה: בצעיה,
הוא כסוי על הראש ויורד על הפנים: ותחעלק, ענין העטוף והכסוי, וכסתה פניה שלא
יכירנה יהודה: בפחת עינים, בשער של פרשת דרכים שהכל עיבורים ונראים לעינים דרך שם,
והמפרשו שם עיר טועה, שהרי נחוב לפנינו היא בעינים, ואלו היה שם עיר היה לו לומר
בְּעֵינָיו הַנִּי"ת חֶטֶף (ר"ל שוא), שלא מלינו שיאמר צִבִּית אֵל בִּירִיתוּ בִּירוּשָׁלַיִם, (הרשב"ם),
ואין זאת ראיה גמורה כי מעטים נמלאו גם שמות הערים כפתח המורה על הידיעה או בה"ח
הידיעה עלמה כמו אנשי קֵנִי (יהושע ז' ה'), בְּקַרְקַר (שופטים ח' י'), וישב דוד בְּחַרְשָׁה (ש"א
כ"ג י"ח), כמ"ש הרד"ק במגילת (דפוס קטן דף נ"ד ע"ב), (ושלא כדעת הרז"ה בנ"ה תיבת
השוא אות י"ז שלא רצה בסי' הידיעה על שם העיר ואמר שהפתחין הם לסוף המאמר, ונתח
מזרות הזה אל זרות אחר, כי על המנהג לא תהיה השתנות התנועות משוא לפתח או לקמץ
כ"א באס"ף ואין במלות הנ"ל אס"ף), עב"ז פירושו נכון הוא במלות פתח עינים, וכן פירש"י
והרד"ק, והראב"ע פי' שם מקום וי"א כי שני מעינות מים היו בדרך ויש להם נדמות פתח
ומשם יעבור יהודה בזובו אל מקומו, אבל אנקלוס ויב"ע והמתרגם האשכנזי תרגמו כפירש"י
והרשב"ם: כי דאחה כי גדל שלה וגו', לפיכך הפקירה עלמה אלל יהודה שהיתה מתאוה
להעמיד

ה מ ע מ ר

(יד) ותחעלק, עיקר הוראתו על הכזי והעטוף, ונשאל גם על העדר הרגשות הנפש אס
יאחה

תרגום אשכנזי

וישב לח

לֹא־נִתְּנָה לּוֹ לְאִשָּׁה: (טו) וַיִּרְאֶה
 יְהוָה וַיִּחְשְׁבֶהָ לְזוּנָה כִּי כִסְתָהּ
 פָּנֶיהָ: (טז) וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־הַדָּרֶךְ
 וַיֹּאמֶר הִבְהִינָא אָבוֹא אֵלֶיךָ כִּי
 לֹא יָדַע כִּי כָלְתוּ הוּא וְהָאִמֶר
 מִה־תִּתְּנֵנִי כִּי תָבוֹא אֵלָי:
 (יז) וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדֵי־עֵינַיִם

ניבט צור פרוימ געגעבען וואָר
 דען. (טו) יהודה ערבליקטע
 זיא, אונד היעלט זיא פאר
 איינע הורע; דען זיא האַטטע
 איהר געזיבט בעדעקט. (טז) ער
 לענקטע צו איהר הין אין דען
 וועג, אונד שפראך: ערלויב
 בעדאס איך דיר ביאווואָהנע;
 דען ער וואוכטע ניבטדאס זיא
 זיינע שנוהר זיא. זיא שפראך:
 וואָס וויללסט דוא מיר געבען
 ווען דוא מיר ביאווואָהנסט?
 (יז) ער שפראך: איך ווילל

אוינען ציעגענבאָק פֿאַן דער העערדע זענדען; זיא אַנט-
 וואָר-

תרגום אונקלוס

ר ש י

לִיָּה לְאִתָּה: (טו) וַחֲזָאָה יְהוּדָה וַחֲשָׁבָהּ
 כְּנִפְתָּק בְּרֵא אַרְי כְּסִיאת אֶפְתָּא: (טז) וּכְסָא
 לְחָתָה לְאוֹרְחָא וַאֲמַר חֲבִי כַעַן אִיעוּל לְחָתָה
 אַרְי לֹא יָדַע אַרְי כְּלָחִיהָ הוּא וַאֲמַרְתָּ מַה
 תִּתְּנֵנִי לִי אַרְי תִּיעוּל לְחָתָה: (יז) וַאֲמַר אָנָּא
 אֲשַׁלַּח

גדל שלה וי'. לפיכך הפקירם עלמה אלל
 יהודה שכיחה מתאו' להעמיד ממנו בני:
 (טו) ויחשבה לזונה. לפי שישבת בפרשת
 דרכים: כי כסתה פניה. ולא יכול לראותה
 ולהכירה ומירש רנותינו כי כסתה פניה
 כשהיתה בבית חמיה היתה לנועה לפיכך
 לא תשדה: (יז) ויש אליה אל הדרך.
 מדרך שבים בה נטס אל הדרך אשר היא
 בה ובלשון לעז דשטורניר: הכא נא.

ב א ו ר

להעמיד ממנו בנים, (רש"י), וידעה שראוי לו ליצמה אם לא ירצה שצנו ייצמה: (טו) ווחשבה
 לזונה, לפי שישבת בפרשת דרכים, כי דרך הזונה ליטב בפתח עינים כדכתיב וישנה לפתח
 ביתה על כסא מרמי קרת לקרא לעבדו דרך וגו' (משלי ט' י"ד וע"ו) וכו', ויאמר כי כסתה
 פניה ולא הכירה, והנכון עוד לפי הכשע שאמר שחשבה לזונה בעבור שחכסה הכנים כי אז"כ
 אמר כי לא ידע כי כלתו הוא, והטעם כי דרך הזונה לשבת בפתח עינים, מעולפת הלעזיף
 מנטה קלת השער וקלת הפנים ומסקרת בעינים ושפתים ומגלה הנרון והלוואר, כי בעבור
 שחציז פניה ויאמר לו ותחזק בו ונסקה לו תנסה קלת הפנים, ועוד בי הקדשות היושבות על
 דרך בעבור שחזונה גם עם הקרובים חכסונה כניהן, וכן יעשו הקדשים גם היום בארלוחם
 ובשובם לעיר לא נודעו, (הרמב"ן): (טו) ויש אליה אל הדרך, מדרך שהיא בה נטס אל הדרך
 אשר היא בה ובלשון לע"ז דישטורניר, (רש"י), ובל"א (חויגאענקען): הבה נא, הכינו עלמד
 ודעתך לך, כל לשון הכנה לשון הזמנה הוא חוק ממקום שיש לתרגמו בלשון נתינה ואף א' חן
 של הזמנה קרובים ללשון נתינה הם: (רש"י), וכנכ בארתי היטב ענין השרש הזה בס' עלים
 לתרופה בספוק הכה נחממה לו (שמות א' י'), ובפסוק הכה בלכנה (לעיל י"א ג'), ובפרשה

ה מ ע ר

יאחזה הסבן (ההנחממה) כמו ויתעלף (זונה ד' ח') וכדומה, לפי שיחשבו העינים וכאלו כלמות
 ינסה עליה, וחזוי מזה הענין עשה סן מגלשת ספירים (ז'הש ה' י"ד) כלומר שחזיר כל
 כך עד שחככה ותחביל נוגה ספירים, ויתירגם: (דיוח ספירען חויבערגאענלסט), וכא בייזני
 הפעול תמונת הפועל ע"ה כח כבל השדודה (תהלים קל"ט ח') שעיניו השדודה כמו שפי' המפרשים.
 ושהילך

מִן־הַצֵּאֵן וְהֵאמֵר אִם־תִּתֶּן
עֲרֹבוֹן עַד שְׁלֵחָה: (יח) וַיֹּאמֶר
מָה הָעֲרֹבוֹן אֲשֶׁר אֶתֶן לָךְ
וְהֵאמֵר הִתְמַךְ וּפְתִילֶךָ וּמִטְּךָ

ווארטעטע: ווען דוא פפאנד
געבען וויללסט ביי דוא זענן
דעסט. (יח) ער שפראך: וואס
פיר און פפאנד זאלל איך
דיר געבען? זיא אנטווארטעטע
טע: דייגען פעטשאפטרינג,
דיין טוך אונד דען שטאב, דען

דוא

ר ש י

תרגום אונקלוס

אֶשְׁלַח גְּדִיָּא בַר עֲזִי מִן עֲנָא וְאָמַרְתָּ אִם
תִּתֶּן מִשְׁכֹּנָא עַד דְּחִשְׁלָח: (יח) וְאָמַר מָה
מִשְׁכֹּנָא דִּי אֶתֶן לִיךְ וְאָמַרְתָּ עֲזָקְתָּךְ וְשׁוֹשִׁיפְךָ

הכניי עלמך ודעךך לכך כל לשון הבת
לשון הזמנה הוא חזן ממקום שיש לתרגמו
בל' נתינה ואף אוחזן של הזמנה קרונים
ללשון נתינה הם: (יו) ערבון. משכון:
(יח) חותמך ופתילך. עזקתך ושויפך

טבע'

וחיטרד

ב א ו ר

זו במסוק ועתה לנו ונהרגנו (לעיל ל"ז ב'): (יו) אם חתן ערבון, או אמרלה: ערבון,
משכון: עד שלחך, רפי ששלח שלוחך להניח הגדי, וגם יש רגיל לומר לשון רפי בשליחות
דורון כדכתיב מנחה הוא שלוחה (לעיל ל"ב י"ט), הנה שלחתי הגדי הזה (להלן בפירוש),
(הרשב"ם), ור"ל כי שרש שלח כשיבוא בננין הקל מורה על השליחות שיש בה חזרה להשיב דבר,
ונאורו בל"א (זעברען ארטיקען), וענין השליחות הוא קל כי לא ישלחו להיות שם עד עולם,
זה אינו שייך רק באדם, חנל כשיבוא בננין פעל מורה על כבודות השליחות, דהיינו שישלחנו
מעל פניו ולא ירצה לראותו עוד, כמו ושלחה מניחו (דברים כ"ד א'), ונאורו בל"א (פערטיקע
קען), ולבן בשליחות העורב והיונה מן התיבה נאמר וישלח בננין הכבד, כי לא היתה הכוונה
שם שישוב, ויאמר גם על ענין הליה, כמו וישלחו את רבקה אחתם (לעיל כ"ד נ"ט) שהיא
שליחות שאין בה חזרה, בל"א (בעגזייטען), וכן בשליחות דורון ומנחה, כמ"ש אנכי שלחתי גדי
עזים, ומלת שלחך היא מקור מבנין הקל עם בני הנוקח, וראוי לומר עד שלחך, לכן מפרש
שלחך על השליח המביא הגדי, שאיתיה בחזרה, ואח"כ אמר שעב"ז נמלא השרש הזה בננין הקל
גם בשליחות דורון כמו מנחה הוא שלוחה, הנה שלחתי הגדי הזה, שאין לפרשם על מניח
הדורון, וכוונתו כי כלל זה לא נאמר על הדקדוק, רק על הכוונ, ויש מעשים היוצאים ממנו:
(יח) חתמך ופתילך, עזקתך ושויפך טבעת אחתה חותם בה ושמלמך אחתה ממנחה בה,
לשון רש"י, והרד"ק בפרשים שרש חתם כתב כי הוא הטבעת שחוממין בו הכתבים, וענין השרש
הזה היא ענין סגירה, ולפי שהחותם הוא סוגר הספר נקרא כן וכן הקשירות שיעשה אדם על
הדברים להסתירם נקראות חותם כמו שאמרו רז"ל חותמות שנקרקע מתיר, ולפיכך נקרא
המשלים חותם כאילו הוא סוגר הדבר שאין בו עוד, וכן אמרו במשנה הפותח והחותם בחזרה
מכרך לפניו ולתארוהו, ולפיכך נקראת כתיבת העדים נספר חתימה, כמו שאמרו עד שיאמר
לסופר וכתוב ולעדים ויתתמו וזולת זה הרבה לפי שהשם הם השלמת הספר וסגירתו שאין
אחרוהם דבר עב"ל. יבשרש פתל כתב אשר אין למיד פתיל (במדבר י"ט ט"ו), פי' חתימת
נגד קטנה, ודומה לו בדברי המשנה פתילת הנגד שקפלה ולא הנהגה, ונמכו לפי דעתי,
חתמך

ה מ ע מ ר

(יח) ופתילך, יונחן תרגם ומוטיך, וכן הביא הרד"ק בשם י"מ בשרש פתיל, כי ה' המנהג
בבני קדם לחלות טבעת החותם על כותרם בפתילים מקילעים (עין געווענטאט ערך חותם),
והיה וי"ו של ופתילך כעין עם, כמו כי היה ארון החלפים ביום ההוא ובני ישראל (ש"ב י"ד
י"ז) שעורו עם בני ישראל, וכן הוונה נאך חותמך עם הפתילים שהיא תלוי בו.

הרה

דוא אין דער האנד האסט; ער נאכ עם איהר, וואָהנטע איהר בייא, אונד זיא וואַרד פֿאַן איהם שוואַנגער. (יט) זיא מאַכטע זיך אויף, גינג דאָסאָן, לענטע איהרען שלייער אַב, אונד צאָג ווייערער איהרע ווייט, ווענקליידער אָן. (כ) יהודה שיקטע דען ציעגענבאָק דורך זינען פֿריינד דען עדולמער, דאָ פֿאַנד פֿאַן דער האַנד דער פֿרויא אַכצוהאַלען, ער פֿאַנד זיא אַבער ניכט. (כא) ער פֿראַנטע דיא לייטע איהרער שטאַט, אונד שפראַך: וואָ איז דיא בייאשלעפֿערין? זיא זאָט זאָנסט אַם עפֿענטליכען פֿלאַטצע אַם ווענע; זיא אַנט- וואַרטעטען: אין דיעזער גע-

אשר בידך ויחן לה ויבא אליה ותהר לו: (יט) ותקם ותלך ותסר צעיפה מעליה ותל בש בגדי אלמנותה: (כ) וישלח יהודה את גדי העזים ביד רעהו העדלמי לקחת הערבון מיד האשה ולא מצאה: (כא) וישאל את אנשי מקמה לאמר איה הקדשה הוא בעינים על הדרך ויאמרו לא היתה בזה קדשה: (כב) וישב אל יהודה ויאמר לא

מצאחיא עגנד וואַר קיינע בייאשלעפֿערין. (כב) ער קעהרטע צו יהודה צוריק אונד שפראַך:

א'ד

ר ש י

תרגום אונקלוס

טכז' שאת' שות' בה ושמתך שאתה מתנס' בה: ותהר לו. גבורים כיוולא בו לדיקים כיוולא בו: (כא) הקדשה. מקודשת ומזומנ' ולבישת לבושי ארמלותה: (כ) ושרר יהודה ית גדיא בר עזי ביד רחמיה עד לפמאה למסב משכונא מידא דאתחא ולא אשפחה: (כא) וישאל ית אנשי אתרא למימר אן מקדשתא דהיא בעינין על אורחא ואמרו לית דכא מקדשתא: (כב) ויחב לוח יהודה

ואמר

ב א ו ר

חתך ופתילך, ר"ל אדרתו או הלניף שעל ראשו, וכן דעת המתרגם שחגס שזשיפד, ותרנס וילט פניו באדרתו (מ"א י"ט י"ג), בשזשיפיה, ותרנס המחלכות והמעטפות (ישעי' ג' ב"ב), כחוניא בשזשיפיה וכו' עכ"ל, וכתב הרמב"ן ז"ל שהם סודרים קטנים יעטפו בהם הראש ויפרשו אותם הסכנדים על המגבעות והפארים אשר על ראשם, וזה המנהג עודנו היום בארלות המזרח, ויתכן עוד כי היה ליהודה חותם כלורת אריה או כורה אחרת ידוע במושלים, והיו בידו פתילים שבהם כלורה הפיה לתייר בה והמטה הי' בידו כמשהט שליט ונוגש כענין שכתוב מטה עז שנט למשול (יחזקאל י"ט י"ד), וכתיב לא יסור שנט מיהודה (לקמן מ"ט י'), ואלה נתן בידה עכ"ל, והרשכ"ס ז"ל פ"י ופתיל אזור וכתב שלשה כלים הללו מזומנים לתת כי אינן מלנוש: (כא) הקדשה, מקודשת ומזומנת לזנות לכל באיה, כדכתיב וגם קדש היה בארץ (מלכים א' י"ד כ"ד), לא מהיה קדשה מבנות ישראל (דברים כ"ג י"ח). היא בעינינו, הרגילה לישב בעינים על הדרך: לא היחח בזה, בזה המקום, וכן נסעו מזה (לעיל ל"ז י"ז):

חקי

מצאתיה וגם אנשי המקום אמרו
לא היתה בזה קדשה: (כג) ויאמר
יהודה תקחלה פן נהיה לבו
הנה שלחתי הגדי הזה ואתה
לא מצאתה: (כד) ויהיו כמשלש
חדשים ויגד ליהודה לאמר
זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה

לזנונים

איך האבע ויא ניכט געפונדען,
אונד דיא שטארטלייטע הא
בען אויך געזאגט: אין דיעזער
געגענד וואר קיינע בייאשליע.
פערין. (כג) יהודה שפראך:
זיא מאג עם היננעהמען, וויר
קעננטען צו שאנדען ווערדען.
זיעהע! איך האבע דען ציע=
גענבאק געשיקט, דוא אבער
האסט זיא ניכט געפונדען.
(כד) אלס בייאנאהע דרייא
מאנאטע פארבייא ווארען,
ווארד דעם יהודה אנגעזאגט:

דיינע שויענערטאכטער תמר האט הורערייא געטרעבען, אונד איזט הורענווייזע שוואג

נער

תרגום אונקלוס

ואמר לא אשבחתה ואף אנשי אתרא אמרו
לית הקא מקדשהא: (כג) ואמר יהודה תסב
לה דילגא נהי לחוקה הא שפרית גדיא
הדין ואת לא אשבחתה: (כד) והוה פתלתות
ירחיא ואיתחוא ליהודה למימר זניאת תמר

כלחך

לזנות: (כג) תקח לה. יהיה שלה מה
שנידה: פן נהיה לבו. אם תנקשה
עוד יתפרסם הדבר ויהיה גנאי כי מה
עלי לעשות עוד לאמת דברי: הנה שלחתי
הגדי הזה. ולפי שרמה יהודה את לבו
בגדי עזים שהטיל בחנות יוסף בדמו
רמוהוגם הוא בגדי עזים: (כד) כמשלש
חדשים. רובו של ראשון ורובו של אחרון
ואמנעי אלם ולשון כמשלש חדשים כהשלש
לזנונים

החדש' כמו משלוח מנות (אסתר ט') משלוח ידם (ישעי' י"א) וכן תרגו' אונקלוס בתלמות ירחיא: הרה

ב א ו ר

(כג) תקח לה, תעכב לעלמה הערכון שנידה: פן נהיה לבו, אם תנקשה עוד יתפרסם
הדבר ויהי' גנאי בדבר לחזר אחר הקדשות: הנה שלחתי הגדי הזה, כלומר עשיתי מה
שהנצחתי לה ומה עלי לעשות עוד: (כד) כמשלש, רש"י פי' לשון כמשלש חדשים כהשלש
החדשים (ר"ל קרוב למקור), כמו ומשלח מנות (אסתר ט' י"ט וכ"ב), משלוח ידם (ישעיה
י"א י"ד), וכן ת"א בתלמת ירחיא (ר"ל ולא תרגם בתלת ירחין, אבל יב"ע תרגם והוה בזמן
תלת ירחין), ואמרו בנ"ר רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמנעי אלם, כי הנרת העובר הוא
בחדש השלישי להריונה, והכ"ף כמשלש הוא לדעת רש"י בכ"ף הנאה על המקור המורה על הזמן
לפעמים, ולדעת הרד"ק במכלול (ד' קטן דף רכ"ז ע"א ורנ"ו ע"ב) הוא שם המספר במשקל
מזמור, וכל עיר מבחור (מלכים ב' ג' י"ט), וענינו כמו כאלשה חדשים, והכ"ף כ"ף
האמיתות ור"ל למשלש חדשים כ"כ נפי' שמואל (א' כ"ה ל"ח), והגכון כמו שכתב במכלול (ד'
קטן דף נ"ו ע"ב) שהיא כף השיעור והקירוב כמו כשם שאלות אלף (שמות י"ב ל"ו), כאיפה
שערים (רות ב' י"ז), וחורה כי אין השיעור או המנין והמספר מדוקדק ומלומלם רק קרוב
לו, וכן מחורגם כל"א: הרה, שם דבר מעוברת כמו אשה הרה (שמות כ"א כ"ב) וכמו ברה

ה מ ע מ ר

(כד) הרה, לדעתי הסעל הרה וכן התאר נגזר מן הר, לפי שע"י העובר ירם ויתנשא בטן
האם, וכן יתאר בעל ל"א על אשה מעוברת (התהען וייבעט), עיין ספר המלים להמנס מדעלונג
ערך

תרגום אשכנזי

וישב לח

לזנונים ויאמר יהודה הוציא אותה ותשרף: (כה) הוא מוצאת והיא שלחה אל-חמיה לאמר לאיש

גער וואָרדען; יהודה שפּראַך: פֿיהרט זיאַ הַיְנוּם, דאַס זיאַ פֿערברענגט ווערדע. (כה) זיאַ וואָרד אויסגעפֿיהרט, האַט טע אַבער צו איהרעם שווייע- גערפֿאַטער געשיקט אונר זאַ- גען לאַספּען, דעמיעניגען מאַן

אשר

תרגום אונקלוס

בלתה ואף היא מעדיא מונותא ויאמר יהודה אפקיה ותיהוקד: (כז) היא מתפקא והיא שלחה לגת חמיה למימר לגבר די אלן

לזנונים. שס דער מעינרת כמו אשה הרה (שמות ב"א) וכמו ברה כחמה (ציר ו'): ותשרף. אשר אכרס מקשה מזוס ר' מאיר ברו של אס היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשריפה. (כה) היא מולאת. לישרף: והיא שלחה אל חמיה. לתרצה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוכהת אללא לאיש אשר אלה לו אשרה אס יודה מעלמו ואס לאו ישרפוני

דיליה

ואל

באור

בחמה (ש"ה ו' י'), (רש"י), זכ"כ הרד"ק בשרשים שרש הרה שהוא שם תאר: לזנונים, שרשו זנה, והוא שם המקרה בלשון רבים ולא נמלח הוקיד ממנו רק במשקל אחר, זנות, או תזנות, והת"ו או הו"ו בהם תמורת הה"א למ"ד הפעל, או שנפלה הה"א כדרכה, והו"ו והת"ו נוספות כדרך שיחוספו בשמות כמו שלכות, בבהות אדם (ישעי' ב' י"א), ובשם זנונים תהי' הנו"ן תחת התי"ו, או נכפל בו עי"ן הפעל כמו מן הגם הגיגי בן מן זנה זנונים, כ"כ הרד"ק בשרשים שרש זנה, ולפי דבריו האחרונים תהי' ה"י"ו במקום ה"א למ"ד הפעל כמו הו"ד ה"א במלת הגיגי, ולדעתי יהי' שרש השם הזה זנן, ויהי' בענין הזיות ב' שרשים כרדפים זנה, זנן, ויהי' זנונים במשקל זקונים, נעורים, בתולים: ויאמר יהודה הוציא אותה וחרפה, אמר אכרס מקשה חלמידו של רבי מאיר מזוס רבי מאיר תמר כמו של אס היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשריפה זה בתב דש"י ולא פירשו, ואני לא ידעתי הדין הזה שנת כהן אינה חייבת שריפה אלא בזנות עם זיקת הנעלה ארוסה או נשיאה כמו שמפורש בגמרא בסנהדרין, אבל בת כהן שומרת יבם שזנתה אינה נמיתה כלל ובין בת ישראל ובין בת כהן אינה אלא בלאו גרידא, ואס תאמר שהי' היבום נוהג בבני נח והיא להם בכלל אשת איש ואזהרה שלהם זו היא מיתתם והלא הם אומרים שהודה התחיל במכות יבום תחלה וכן בגמרא סנהדרין מוכיח שאין יבמה בבני נח חייבת כלל, ונחמה לי שהי' יהודה קלין שטר זמיוסל בחרן והכלה אשר תזנה עליו אינה נדונית כמאפט שאר האנשים אך כמנהג חת המלכות ועל כן כזוב ויאמר יהודה הוציא אותה וחרפה כי בחו לפניו לעשות נה ככל אשר יורה והוא חייב אותה מיתה למעלת המלכות ושפט אותה במחללת את אביה לכבוד כהניו לא שיהי' דין הדיוטות כן, ועל דרך הפשט יתכן שהי' מזהנס כנהג היום במקלת ארנות ספרד שהאשה אשר תזנה תחת אישה מוסרין אותה לנעלה והוח דן אותה למיתה או לחיים ככלונו והנה היתה מיועדת לשלה בנו והיא להם כאשת איש ב' מוסיהם. (הרמב"ן): (כה) הוא מוצאת, להשרף, והי' ראוי להיות מוצאת, ובעבור אית הגרון מוצאת כמו מודעת זאת (ישעי' ב' ה'), רק שמשפט האל"ף להיות נחה ואין דין הרמנה נוהג בה כמו באותיות הק"ע: והיא שלחה אל חמיה, לא רתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעינרת, אלא לאיש אשר אלה לו, אמרה אס מעלמו יודה ויהי' ואס לאו ישרפוני ואל אלבין פניו מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, (רש"י), והוא מגארא-דברכות (דף מ"ג ע"ב),

המעמר

ערך טוואנגער), והנה הר הוא: מהכסולים ונפל את שרשית ונוסף את המשקל, כדרך אשר הראיתך

וישב לח

אשר-אלה לו אנכי הרה ותאמר
הכר-נא למי התחמת והפתילים
והמטה האלה: (כו) ניכר יהודה
ויאמר צדקה ממני כי-על-כן
לא-נתתיה לשלה בני ולא-יסף

תרגום אשכנזי רצו

בין איך שוואנגער, וועלכעם
דיעזע דינגע געהערען; זיא
שפראך פֿערנער: ערקעננע
דאך וועם דיעזער פעטשאַט-
רינג, דיעזעס טוך אונד דיע,
זער שטאב געהערט! (נו) יהודה
ערקאנטע עס, אונד שפראך:
זיא איזט גערעכטער אלס איך,
ווייל איך זיא מיינעם זאָהנע
שלה ניכט געגעבען; ער בעי

ער

תרגום אונקלוס

ד ליה מניה אָנא מעדיא ואמרתי אישתמודע
בעודמן עוקתא ושויפא וחוקרא האלין:
(כו) ואישתמודע יהודה ואמר זבאה מני
מעדיא ארי על כן לא יהביתה לשלה ברי
ולא

ר ש"י
ואל אלנין פניו. מכאן אמרו נוח לו
לאדם שיפיל סו לכבשן האש ואל ילפין
פני חבירו בדברים: הכר נא. אין נא
אלא לא בקשה הכר נא בוראך ואל תאבד
שלא נפשות: (כ"י) לדקה. בדבריה: ממני.
היא מעוברת ורז"ל דבשו שילתה בת קול
ואמרה ממני ומאתי ילדו הדברים לפי
שהיתה למועה בבית חמיה גורתי שילדו ממנה מלכים ומשפט יהודה נורתי להעמיד מלכים בישראל: כי
על כן לא נתתיה. כי נדין עשתה על אשר לא נתתיה לשלה בני: ולא יסף עוד. י"א לא הוסיף וי"א
ל

באור

ובתוכנות (דף ס"ז ע"ב), וסוטה (דף י' ע"ב), ובנא מליעא (דף נ"ט ע"א): וחאמר הכר
נא, משפט הלשון בן הוא בכמה מקומות לכפול לשון האמירה במאמר ארוך, ובאמת הנה
מאמר אחד ששמה כפי השליח, אשר שלחה אליו בסתר בעוד שהוכיחה להארץ, כדי שלא
לכניסו כמו שאמרו רבותינו ז"ל. והעלימה הכשרה ההיא את קלונו גם מן השליח, וסתמה
את דבריה, לאיש אשר חלה לד: הכר נא, אין נא אלא לשון בקשה הכר נא בוראך ואל
תאבד שלוש נפשות, (רש"י), ולא ירדתי לסוף ד-תו כי מי הגיד לה שאחומים נבטנה, ואף
שהמילדת הנקראה הבירה זאת בעת לדתה, לא חובל להכיר בחדש שלישי להריונה שזו הובאה
במשפט במפורש בכתוב, ועיין ברא"ש שיישב זה בדוחק, והנה דבריו לקוחים מגמרא דסוטה
(דף י' ע"ב), אבל סס הנוסח הכר נא בוראך ואל תעלים עיניך ממני: (כו) צדקה ממני,
הנוכח לפי הספט הוא כפי הרמב"ן והרשב"ם ז"ל וזה לשון הרמב"ן והגבון שהזא כמו בדיקיס
ועבים ממנו (מלכים א' ב' ל"ב), ויאמר אל דוד לדיק חמה ממני כי חמה גמלחני הטובה
ואני גמלחך הרעה (שמואל א' ב"ד י"ח), לדקה במעשה יוחר ממני כי היא הלקת ואני
החוטא אליה שלא נתתיה לשלה בני והטוב כי שלה הוא היבם ואם לא יספין לקחת את יבמתו
אניו היא הנואל אחריו כאשר פירשתי למעלה נדין היבום עב"ל, וכן מתורגם בל"א: כי על
כן לא נתתיה לשלה בני, חסר הסי' שנמקיס אשר כמו כי על כן רחמי סי' (לעיל ל"ג
י'), ופירושו כי על כן שלא נתתיה לשלה בני עשתה זאת ונדין עשתה, ועל כן בדקה היא
ממני: ולא יסף עוד לדעחה, מלאנו בתרגום ב' נוסחאות יש נוסחא ולא הוסיף עוד למדעס

וי

המעמר

הראיתך בפרשת וישלח. (כו) ויאמר, תכלית הספור הזה הוא, כי נבד אמרנו בהמעמר
לספר דברים בפרשת יבום, כי מני אז היה היבום חק לישראל, ורק תורתנו הקדושה אשר
דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום הוסיפה דין חלינה, למען לא יס' האיש מוכרח לדבק
באשה

תרגום אשכנזי

וישב לח

דיהרטע זיא הירויף ניכט
בעהר. (כו) צו צייט איהרער
ניעדערקונפט ציינטע זיך, דאס
זיא צווילינגע אים לייבע האט.
סע. (כח) אינדעם זיא ניעדער.
קאם גאב איינס דיא האנד;

עוד לדעתה: (כו) ויהי בעת
לדתה והנה תאומים בבטנה:
(כח) ויהי בלדתה ויתן יד ותקח

המילדח

דיא

ר ש י

תרגום אונקלוס

לא פסק: (כו) בעת לדתה. ונרבה
היא זומר ומלאזימיה ללדת להלן למלאז'
וכאן לחסרים: והנה תאומים. מלאז ולהלן
תמים חסר לפי שהאחד רצע אבל אלו
שניהם לדיקים: (כח) ויתן יד. הוליד
האחד

ולא אוסיף עוד למידעה: (כו) והיה בעידן
מילדה והא תיומין במעקהא: (כח) והיה
במילדה ויהב ידא ונסיבת הייחא וקטרת

על

ב א ו ר

ויש נוסחא ולא פסק עוד מלמעדה, כ"כ הרד"ק בפירושו לס' בראשית, ונוסח שלפנינו בת"א
ולא אוסיף וכו', וכ"ת יב"ע והמזגנס האשכנזי, כי בן הוא משמעות פשוטו של מקרא, ולשון
הרשב"ם ולא יסף, לא הוסיף שאם אחת מפרשו ולא פסק היה לו לכתוב ולא יסף עוד
לדעתה עכ"ל, וכ"ה בנוסח כ"י ונראה להגיה המלה האחרונה, מלדעתה, ולשון הרמב"ן
ולא יסף עוד לדעתה, אחרי שקיים זרע לבניו לא רצה להיות עמה עוד אע"פ שהיא ברלונו
כי איננה חסורה עליו והיתה אצלו במשפט היבאים. וזה טעם האומר לא פסק [הוא שמואל
סנא מאובי דרב שמואל בר אמי משמי' דרב שמואל בר אמי בסוטה (דף י' ע"ב)], כתוב
הנא ולא יסף ונתיב התם קול גדול ולא יסף (דברים ה' י"ט) עכ"ל: (כו) והנה האומים
בבטנה, קודם לדתה הכירו שהם תאומים לשייך קשרה המילדת על ידו שני להכיר הואשון,
(ר"ע ספורנו), והיתה הכוונה להכיר איזה הוא הבכור. ועל דעת הרשב"ם לא יאמר והנה
רק בדבר שלא נודע תחלה כמ"ש לעיל (כ"ט כ"ה) על והנה הוא לאה, ולקמן (מ"א ז') על
והנה חלוס, וכן כאן לא נודע שתאומים בנטנה עדיו באו לה חבלי יולדה: האומים, שם
בפלים רחוקים קרובים, ולא נמלא הנפרד ממו: כי עיקר השם הזה לא הוסדר רק על שנים
הנולדים בעת אחת, והוא כמו ריחים, מספרים, מאזניים, שינאו חמיד בלשון רבים,
בעבור שמזכירים משנים, וכשיפרדו נעלה מלאכתן שחקנו בעבורה: (כח) ויתן יד, הוליד
האחד ידו לחוץ (ולא נזכר שמו כי עוד לא קראו לו שם), ולאמר שקשרה על ידו השני החזיר:
וזקח המילדה, את היד, וכן מתורגם בל"ת, ולי נראה שמלת שני חוזרות על ב' הפעלים,
ותקח

ה מ ע מ ר

באשה כל ישרה בעיניו, ויכל ביעונו ימיו עם אצלו אשר תגעל נפשו בה, וכבר אמרו חז"ל שאם
היה הוא זקן והיא ילדה או בהיבך נותנים לו עלה לחלון, ולזה ספרה לנו התורה כמה מן
הרעה יגיע מן היבום אם לא ימנעו היבם והיבמה בשום פנים מקום להמלט מזה, כי עי' ז'
נעשה זאה גדולה כי בא יהודה על כלתו (אשר גם לבני יעקב חבל היה באשר בארנו בפרשת
וינא, והעד כי לא יסף עוד לדעתה) וכמעט רגע נשרפו האם ושני בניה. ועל פי הדברים
האלה כבר סרה קושית הרמב"ן על דרש חז"ל שחמר היתה דינה בשריפה לפי שהיתה בת כהן,
ואמר הוא: והלא חמר רק שומרת יבם היתה? (עיי' לעיל כ"ד בנאור), כי כוונת חז"ל לדעת
הוא שהיה או כ:ר המנהיג שאם זנתה בת כהן אס פנויה אס ארוסה או נשוא: כי באש חשרף,
ותורתנו התמימה: לא נראה להחמיר רק להקל באשר אמרנו, וגורם שאך נת כהן ארוסה או
נשואה היא בשריפה ולא זולת זה.

המילדת ותקשר על-ידו שני
 לאמר זה יצא ראשונה: (כט) ויהיו
 כמשיב ידו והנה יצא אחיו
 ותאמר מה-פרצת עליך פריץ
 ויקרא שמו פריץ: (ל) ואחר יצא
 אחיו אשר על-ידו השני ויקרא
 שמו זרח: ס חמישי לט (א) ויוסף
 הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר

דיא וועהמיטטער נאם זיא,
 באנד איינען ראטהען פארען
 אן דיא האנד, אנטווינגען דיע.
 זעס קאם צו ערשט הערפאר.
 (כט) אלס עם אבער זיינע האנד
 צוריקצאג, קאם זיין ברודער
 הערפאר, זיא שפראך: ווא
 רום האסט דוא זא פארגע-
 דרונגען? אויף דין קאממט
 דיא שולד דעם פארדרונגענס;
 מאן נאנטע איהן פריץ.
 (ל) הערנאך קאם זיין ברודער,
 וועלכער דען ראטהען פארען
 אן דער האנד האטטע, אונד
 מאן נאנטע איהן זרח.

סרים

לט (א) יוסף ווארד אינדעסען הינונטער נעפיהרט נאך מצרים, אונד פוטיפר

הרגום אונקלוס

ר ש י

על ידיה והוריתא למימר דין נפק קדמאה:
 (כט) והנה פד אחיב ידיה והא נפק אחיהי
 ואמרת מה תקוף סגי עלך למתקף וקרא
 שמה פריץ: (ל) ובחר בן נפק אחיהי די
 על ידיה והוריתא וקרא שמה זרח:
 לט (א) ויוסף איתחרת למצרים וזבניה

האחד ידו לחון ולאחר שקשרה על ידו
 השני החזיקה: (כט) פרלת. חזקת עליך
 חזק: (ל) אשר על ידו השני. ל' ידות
 כתיבות כאן כנגד ל' חמים שמעל עכן
 שלא ממנו. וי"א כנגד ל' דברים שלקח
 אדרת שנער וב' כתיבות כסף של מאתים
 שקלים ולשון זהב כ"ר: ויקרא שמו זרח.
 על שם זריחת מראות השני:
 לט (א) ויוסף הורד. חזק לענין
 הראשון אלא שהפסיק בו כדי

פוטיפר

ב א ו ר

ותקף ותקשר, ושעורו, ותקף המילדת שני ותקשרהו על ידו: שני, חוט לבוע בלכע השני
 והי"ד בו ליחס, והוא הנוון האדום שקורין כרמ"ז: (כט) ויהי כמשיב ידו, כ"ף במשיב
 להשערת הזמן, ושעורו בעת שהשיב ידו, וכן והוא ככרמת (לקמן מ' י'): מה פרצת עליך
 פריץ, כאלו הסורץ גדר וילא ממנו, והנה יש עליך משפט זה הסורץ (אס מת אחיך בדחקך
 עליו, מ"י), (הראב"ע). וטעם הנגינה מסכים לפי זה, כי הוסיף טפחא במלת מה-פרצת
 וחזר עליך פריץ במוחא אתנחתא, וכ"ת יב"ע (אבל הענין הכוונה מן הפשט אל הדרש כדרכו
 לקעמים): (ל) זרח, בשביל השני שהוא אדום, ומראה האדמימות דומה לאור הזרח:
 לט (א) ויוסף הורד מצרימה, בזמן אחד בעלמו ירד יהודה מאת אחיו וקרה לו כל מה
 שכתוב למעלה ובאותו הזמן בעלמו יוסף הורד, (כ"ע ספורנו), וכן מתורגם

ה מ ע מ ר

(כט) מה פרצת, הרמז"מ נ"ע תרגם כדעת הראב"ע (עיין בבאור), ולדעתי הפשט כדעת
 רש"י שאמר חזקת עליך חזק, ועל ענין מלב הנגינה יראה כי לדעת בעל הטעמים תהיה מלת
 פרלת עולה ויורד, ושעור הכתוב: מה מאד פרלת! פרלת עליך פריץ.
 לט (א) ויוסף, אשר המעמר: יצן המשכיל וישחומם המקור אס יתנוון בפלאי תמים דעות
 אשר לו נתכנו עלילות, ויסבבל עמות בני אדם אל מרכז כוננו ידיו, למען יבוא